

Національний університет «Острозька академія»

**ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ У КРАЇНАХ
ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ Й УКРАЇНІ:
ВИБРАНІ АСПЕКТИ**

Навчальний посібник

**За редакцією
Дмитра Шевчука
Віталія Лебедюка**

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2018

УДК 327 (4-11+477)
ББК 66.4
Д 31

*Рекомендовано вченою радою Національного університету
«Острозька академія» (протокол № 2 від 27 вересня 2018 року)*

Рецензенти:

Сидорук Т. В., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»

Хома Н. М., доктор політичних наук, професор кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка

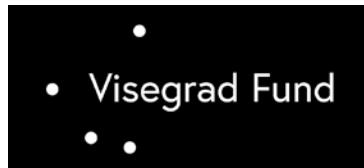
Д 31 **Демократичний транзит у країнах Вишеградської групи й Україні:** вибрані аспекти / За ред. Дмитра Шевчука та Віталія Лебедюка. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. – 224 с.

ISBN 978-617-7328-63-5

DOI 10.25264/978-617-7328-63-5

Спільність політичних, культурних і релігійних цінностей країн Центрально-Східної Європи – Угорщини, Чехії, Словаччини та Польщі – не вперше в історії підштовхує їх до спроб вирішення спільних проблем. Автори колективного посібника, підготовленого в межах проекту Вишеградським фондом (V4EaP Visegrad University Studies Grant No. 61610036), намагаються ознайомити читача з політичними, економічними та соціальними процесами в регіоні. Урахування позитивного досвіду країн Вишеградської четвірки спонукатиме до більш докладного вивчення процесів політичних, економічних, соціальних і безпекових трансформацій для швидкої інтеграції України до євроатлантичних структур.

Навчальний посібник буде корисним для студентів-політологів, міжнародників, журналістів, культурологів, викладачів соціальних і гуманітарних дисциплін, а також для тих, хто цікавиться політичними трансформаціями в країнах Вишеградської групи та їхнім політичним досвідом для України.

Цей проект став можливим завдяки V4EaP Visegrad University Studies Grant № 61610036 від Міжнародного вишеградського фонду. Проект співфінансують уряди Чехії, Угорщини, Польщі та Словаччини за допомогою вишеградських грантів Міжнародного вишеградського фонду. Місія фонду полягає в просуванні ідеї щодо сталого регіонального співробітництва в Центральній Європі.

УДК 327 (4-11+477)

ББК 66.4

ISBN 978-617-7328-63-5

© Автори

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2018

The National University of Ostroh Academy

DEMOCRATIC TRANSITION IN THE V4 COUNTRIES AND UKRAINE: SELECTED ISSUES

Handbook

**Edited by
Dmytro Shevchuk
Vitalii Lebediuk**

Ostroh
Ostroh Academy University Press
2018

УДК 327 (4-11+477)
ББК 66.4
Д 31

*Recommended by The Academic Council of The National University
of Ostroh Academy (Protocol Nr 2, September 27th, 2018)*

Reviewers:

Tetiana Sydoruk, Dr., Professor of Political Science, Head of the Department of International Relations at The National University of Ostroh Academy

Natalia Khoma, Dr., Professor of Political Science, Department of Theory and History of Political Science at Ivan Franko National University of Lviv

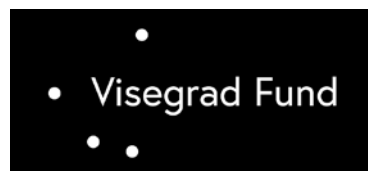
Democratic Transition in V4 countries and Ukraine: Selected Issues / Edited by Dmytro Shevchuk and Vitalii Lebediuk. – Ostroh: Ostroh Academy University Press, 2018. – 224 p.

ISBN 978-617-7328-63-5

DOI 10.25264/978-617-7328-63-5

The mutual political, cultural and religious values of the countries of Central and Eastern Europe – Hungary, the Czech Republic, Slovakia, and Poland – push them towards solving common problems. The authors of the handbook, which was prepared within the framework of the Visegrad Fund project (V4EaP Visegrad University Studies Grant No. 61610036), try to present the political, economic and social processes in the region. The positive experience of the Visegrad countries will encourage a more detailed study of the processes of political, economic, social and security transformation for Ukraine's rapid integration into the Euro-Atlantic structures.

The handbook will be useful for the political studies, international relations, journalism, and cultural studies students. Also, it could be used for lectures of social and political theory, as well as be useful for those interested in political transformations in the Visegrad countries and their political experience for Ukraine.

This project was made possible through V4EaP Visegrad University Studies Grant No. 61610036 from the International Visegrad Fund. The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

УДК 327 (4-11+477)
ББК 66.4

ISBN 978-617-7328-63-5

© Authors
© Ostroh Academy University Press, 2018

Зміст

Список ілюстрацій	7
Вступ	9
1. Вишеградська четвірка: від ідеї до успішного проекту <i>Віталій Лебедюк</i>	16
2. Теорії модернізації і демократичний транзит <i>Дмитро Шевчук</i>	36
3. Теоретичні канони та альтернативи: як нам вивчати політичні зміни в Україні? <i>Юрій Мацієвський</i>	56
4. Чеський парламентський режим після 1989 р.: витоки, розвиток і завдання <i>Мілош Брунцілік, Міхал Кубат</i>	84
5. Словаччина – боротьба за демократію, економічне процвітання та емансипацію в міжнародних відносинах <i>Петер Терем</i>	97
6. Вплив цінностей підтримки популізму на цінності демократії в Польщі, Угорщині й Україні: порівняльний аналіз <i>Олександр Кашинський</i>	129
7. Динаміка партійних систем у посткомуністичних країнах <i>Віталій Лебедюк</i>	149
8. Українська криза в умовах трансформації країн Центрально-Східної Європи <i>Томаш Стемпневський, Бартош Юзв'їк</i>	167
9. Україна: непевне майбутнє в тіні минулого <i>Томаш Стемпневський</i>	178
10. Вишеградська четвірка й Україна: еволюція стосунків і їх сучасні безпекові виміри <i>Тарас Жовтенко</i>	190
Список літератури	203
Інформація про авторів	218

Contents

List of Illustrations	8
Introduction	13
1. Visegrad Four: From Idea to Successful Project <i>Vitalii Lebediuk</i>	16
2. Theories of Modernization and Democratic Transit <i>Dmytro Shevchuk</i>	36
3. Theoretical Canons and Alternatives: How Do We Study Political Changes in Ukraine? <i>Yuriy Matsiyevsky</i>	56
4. The Czech Parliamentary Regime After 1989: Origins, Developments and Challenges <i>Miloš Brunclík, Michal Kubát</i>	84
5. Slovakia – Struggle for Democracy, Economic Prosperity and Emancipation in International Relations <i>Peter Terem</i>	97
6. Impact of the Values of Maintaining Populism on the Values of Democracy in Poland, Hungary and Ukraine: Comparative Analysis <i>Oleksandr Kashynskyi</i>	129
7. The Dynamics of Party Systems in Post-Communist Countries <i>Vitalii Lebediuk</i>	149
8. Ukrainian Crisis in the Conditions of Transformation of Central and Eastern European Countries <i>Bartosz Jóźwik, Tomasz Stepniewski</i>	167
9. Ukraine: An Uncertain Future in the Shadow of the Past <i>Tomasz Stepniewski</i>	178
10. The Visegrad Four and Ukraine: The Evolution of Modern Relations and Security Dimensions <i>Taras Zhovtenko</i>	190
Bibliography	203
Notes on the Authors	221

Список ілюстрацій

Підписання Вишеградської декларації 15 лютого 1991 року	18
Проект Вишеградської декларації 1991 року, який написав президент Чехословаччини Вацлав Гавел	20
Головування країн Вишеградської четвірки	27
Підтримка ініціатив Міжнародним вишеградським фондом	29
Показники демократизації України (вибрані роки)	62
Динаміка показників демократизації України (вибрані роки)	64
Графічна модель поведінки політичних гравців	66
Результати регресійного аналізу для Польщі	136
Кількість населення Польщі, рівень вираження емансипативних цінностей якого перебуває в межах 0,6-1,0	136
Основні показники дослідження для Польщі	138
Результати регресійного аналізу для Угорщини	139
Кількість населення Угорщини, рівень вираження емансипативних цінностей перебуває в межах 0,6-1,0	140
Основні показники дослідження для Угорщини	142
Кількість населення України, рівень вираження емансипативних цінностей якого перебуває в межах 0,6-1,0	143
Ефективність уряду України	144
Основні показники дослідження для України	145
Візуалізація типології партійних систем Г. Голосова (relative-size triangle – RST)	156
Зміни партійних систем у посткомуністичних країнах (1992–2002)	158
Зміни партійних систем у посткомуністичних країнах (2003–2018)	159
Фракційність партійних систем у посткомуністичних країнах	161
Індекс ефективної кількості партій у посткомуністичних країнах	162
Зміни партійних систем у посткомуністичних країнах (1992–2018)	164

List of Illustrations

The Visegrad Group signing ceremony in February, 1991	18
Draft of the 1991 Visegrad Declaration hand-written by Czechoslovakia's President Václav Havel	20
Rotating presidency of the Visegrad Four	27
Support for grant programs by the International Visegrad Fund	29
Indicators of the democratization of Ukraine (selected years)	62
Dynamics of indicators of democratization of Ukraine (selected years)	64
Visual representation of the model of behavior of political players	66
Results of regression analysis for Poland	136
The population of Poland, the level of expression of emancipatory values is within the range of 0.6-1.0	136
The main research indicators for Poland	138
Results of regression analysis for Hungary	139
The population of Hungary, the level of expression of emancipatory values is within the range of 0.6-1.0	140
The main research indicators for Hungary	142
The population of Ukraine, the level of expression of emancipatory values is within the range of 0.6-1.0	143
The effectiveness of the Government of Ukraine	144
The main research indicators for Ukraine	145
The RST display with the definitions of segments by H. Holosov	156
Changes in the party systems of the postcommunist countries (1992–2002)	158
Changes in the party systems of the postcommunist countries (2003–2018)	159
The fragmentation of the party system (Rae index) in the postcommunist countries	161
Index of the effective number of parties in the postcommunist countries	162
Changes in the party systems of the postcommunist countries (1992–2018)	164

Вступ

Свого часу відомий британський історик Норман Девіс ствердив, що розвал Радянського Союзу став найвидатнішою подією ХХ століття. Зміни, започатковані цією подією, відбувалися настільки швидко, що перевищили темп усіх інших змін, які коли-небудь траплялися в європейській історії. Цими змінами цікавляться не лише історики, але й політичні теоретики, оскільки посткомунізм відкриває нові можливості для проведення порівняльних досліджень трансформації політичної системи. Про це, наприклад, пише польський політолог Єжи Вятр у своїй книзі «Посткомуністична Європа». Науковець визначає щонайменше чотири парадигми дослідження посткомунізму: перша зосереджує увагу на виході країни з системи диктатури (ця парадигма була започаткована передусім для аналізу механізмів виходу з авторитарних систем у Латинській Америці, згодом – порівняння цих механізмів із механізмами, задіяними в посткомуністичних країнах Центрально-Східної Європи); друга парадигма народилася трохи пізніше, коли стало очевидно, що вихід із диктатури відкриває дуже різні можливості для посткомуністичних країн (дослідники цього підходу зосереджувалися передусім на консолідації молодих демократій); третя парадигма передбачає дослідження політичної культури та її впливу на системні зміни та їхні наслідки; четверта парадигма виробляє концепцію посткомунізму як специфічної системи, що передбачає наявність демократичних інституцій на поверхні та приховану не подолану до кінця спадщину попереднього устрою (зокрема, у цій парадигмі особливу увагу зосереджують на тяглоті інституцій, політичних структур і зразків масової поведінки, що зумовлює збереження в глибинній соціальній структурі основ комуністичної системи)¹.

¹ Wiatr J., *Europa pokomunistyczna. Przemiany państw i społeczeństw po 1989 roku*, Warszawa: Scholar, 2006, s. 14-17.

Ні в кого не виникає сумніву, що демократичний транзит у Центрально-Східній Європі надзвичайно важливий процес, який вимагає аналізу за допомогою методологічного інструментарію політичної теорії. Цей процес розпочався наприкінці ХХ століття і визначив шляхи розвитку країн, що здобули незалежність після розпаду Радянського Союзу та скасування Варшавського договору. Посткомуністичні шляхи були різними. В одних країнах відбулися переговори, унаслідок яких започатковано реформування системи; у других мала місце капітуляція радянських еліт; треті пройшли через революцію чи розпад федеративної держави. Вихід із радянської залежності в різних країнах визначив різні можливості подальших змін. Одні країни повною мірою скористалися своїми можливостями і сьогодні демонструють успіхи в модернізації суспільства, економіки та політики. Такими в певному сенсі можна вважати країни Вишеградської четвірки – Польщу, Словаччину, Чехію та Угорщину. Одним із чинників їхнього успіху є створення регіонального об'єднання задля взаємопідтримки у здійсненні реформ, виходу з посткомуністичного перехідного періоду та швидкої інтеграції до євроатлантичних структур.

Однією із проблем посткомунізму є досягнення стабільного розвитку. Вишеградська четвірка поставила перед собою ціль – досягнути стабільності в регіоні. Варто визнати, країнам це цілком вдалося. Крім того, Вишеградська група об'єднала зусилля щодо популяризації культур країн-членів об'єднання, розбудови співпраці в галузях науки та освіти, а також транспортної інфраструктури й енергетичної безпеки.

З огляду на це народилася ідея проекту, який передбачає розроблення та читання для студентів курсу, присвяченого проблематиці демократичного транзиту в країнах Вишеградської четвірки та Україні. Цей проект під назвою «Компаративні студії демократії: політика транзиту в країнах V4 та Україні» підтримав Вишеградський фонд (V4EaP Visegrad University Studies Grant No. 61610036). Основна мета курсу, викладання якого розпочато в Національному університеті «Острозька академія» з 2017 року, дати широку ретроспективу процесів демократичного транзиту в Центральній та Східній Європі. Залучаючи експертів із країн

Вишеградської четвірки до читання лекцій і проведення дискусій межам під час семінарських занять, ми зосереджуємо основну увагу на аналізі демократичних перетворень у Польщі, Чехії, Словаччині й Угорщині, а також демонструємо ефективні стратегії соціального, політичного та економічного розвитку для України з урахуванням позитивного досвіду країн Вишеградської четвірки. Крім того, краще ознайомлення з політичними, економічними та соціальними процесами в регіоні дасть можливість шукати додаткові шляхи для розбудови співробітництва між Україною та V4.

У контексті цього проекту та викладання навчального курсу постав нинішній навчальний посібник. Однак ми вирішили дещо змінити підхід до підготовки навчального матеріалу, аби не дублювати тематики курсу. Навчальний посібник є радше доповненням до того, про що йдеться в аудиторіях, аби студенти мали змогу докладніше ознайомитися з окремими проблемами. Саме тому до написання цього посібника запрошено колектив авторів з України, Польщі, Чехії та Словаччини, кожному члену якого запропоновано зосередитися на тій проблематиці демократичного транзиту в V4 та Україні, яку він досліджує в контексті своїх наукових зацікавлень і може найкраще представити. Таким чином, концепція посібника передбачила об'єднання під однією обкладинкою текстів, присвячених вибраним аспектам розвитку країн V4 та України.

Навчальний посібник містить десять тем. Відкриває його стаття Віталія Лебедюка про основні етапи розвитку та засади створення Вишеградської групи. Загальні аспекти розвитку теорій модернізації та демократичного транзиту розглянуті в тексті Дмитра Шевчука. Теоретичні принципи вивчення політичних змін в Україні представлені в частині, яку підготував Юрій Мацієвський. Мілош Брунцік та Міхал Кубат аналізують еволюцію чеського парламентаризму після 1989 року. Основні аспекти розвитку Словаччини та її шлях до економічного процвітання й емансипації в міжнародних відносинах досліджує Петер Терем. Олександр Кашинський своєю чергою зосереджується на порівняльному аналізі впливу популізму в Польщі, Угорщині й Украї-

ні. У наступній частині Віталій Лебедюк описує проблеми трансформації партійних систем у посткомуністичних країнах. Вплив української кризи на процеси трансформації в країнах Центрально-Східної Європи розглядають Томаш Стемневський і Бартош Юзьвік. Наступна частина авторства Томаша Стемневського демонструє польський погляд на Україну. Завершує виклад матеріалів текст Тараса Жовтенка, де розглянуто еволюцію та безпекові виміри стосунків між Вишеградською четвіркою й Україною.

Усі частини навчального посібника покликані не лише ознайомити читача з тим чи тим аспектом демократичного транзиту в Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині й Україні, але й спонукати його більш докладно вивчити цей процес і бути готовим до окремих дискусій з описаної проблематики.

Дмитро Шевчук, Віталій Лебедюк

Introduction

Famous British historian Norman Davis has once said that the demise of the Soviet Union had been the greatest event of the XX century. Changes set in motion by it happened so fast that it over-speeded all previous changes in the European history. These changes are an object of interest not only for historians but also for political scientists, as the post-communism creates new possibilities for comparative researches of the political system transformations. On this specifically wrote Polish political scientist Jerzy Wiatr in his "Post-communist Europe" book. He outlines at least four paradigms to study post-communism: the first one is set on nation's exit from dictatorship system (this paradigm was established in terms of authoritarian exit mechanisms of the Latin America nations in the first place and later their comparison to the mechanisms post-communist Central and Eastern Europe nations used); the second one was born later on, when obvious became the fact that dictatorship exit creates ultimately different possibilities for the post-communist nations (researchers here were focused on the young democracies' consolidation on the first place); the third paradigm envisions studying political culture and its influence upon system changes and their repercussions; the fourth was set on creating the post-communism concept as a specific system to encompass democratic institutions on the surface and the hidden and undestroyed heritage of the previous system (the main attention here is paid to the continuity of the institutions, political structures and mass behavioral sets preserving the basics of communist system at deeper social structure levels)¹.

There is no doubt that the Central and Eastern Europe democratic transit is a major process which demands analysis with political theory methodology. This process has started at the end of XX century and

¹ Wiatr J., *Europa pokomunistyczna. Przemiany państw i społeczeństw po 1989 roku*, Waszawa: Scholar, 2006, s. 14-17.

set ways of developing the nations who gained independence with the demise of the Soviet Union and the Warsaw Pact. The post-communist ways were quite different. Some nations witnessed coupes which became a starting point for reforming the system; some have seen communist elite's capitulation; some came through revolution or the state federal system crisis. The Soviet dependence exit also set different capabilities for changes for different states. Some countries fully used all their potential and are currently demonstrating success in society, economy and policy modernization. These examples are generally set by the Visegrad Four – Poland, Slovakia, Czech Republic and Hungary. Among their success factors is the creation of the regional union to mutually support each other, exiting the post-communist transition and rapid integration into the Euro-Atlantic structures.

One of the major post-communism problems is the development stability. The Visegrad Four set the goal to achieve it region-wide. Besides, the Visegrad Four joined efforts to popularize the culture of its member-states, to build scientific and educational cooperation as well as to develop transportation infrastructure and maintain energy security.

As a result, the project idea was created to develop a special course on the Visegrad Four and Ukraine democratic transition and present it to the students. This project entitled “Democracy Comparative Studies: transit policy of the V4 states and Ukraine” was supported by the Visegrad Fund (V4EaP Visegrad University Studies Grant No. 61610036).

The main goal of the course initiated in the National University of Ostroh Academy in 2017, was to present a wider perspective of the democratic transition processes in Central and Eastern Europe. Partnering with the Visegrad Four nations' experts in lecturing and holding discussion panels, the main attention was paid to the analysis of the democratic changes that took place in Poland, Czech Republic, Slovakia and Hungary, as well as to demonstrate efficient strategies of social, political and economic development for Ukraine considering the positive experience of the Visegrad Four nations. Besides, the better understanding of the regional political, economic and social processes will set an opportunity to seek additional ways to build up cooperation between Ukraine and the V4.

In terms of this project and the course lecturing, this book was created. However, we decided to shift the approach to the lecturing material a little so as not to duplicate the initial course topics. This book is rather an addition to the facts analyzed in the classes, aimed at helping students out with detailed dealing with certain issues. That is why a number of expert authors from Ukraine, Poland, Czech Republic and Slovakia were invited to contribute to this work. Each of them was proposed to focus on that very V4/Ukraine democratic transition issue which is the closest to his scientific interests. In this way, the book concept lays in putting together various texts on selected aspects of the V4 nations and Ukrainian development.

The book consists of ten topics. It is opened by the text written by Vitalii Lebediuk on the main stages and basics of the Visegrad group creation. General aspects of the modernization theories and democratic transition are analyzed in the next text by Dmytro Shevchuk. Theoretical aspects of the studying of political changes in Ukraine are outlined by Yuriy Matsiyevsky. Miloš Brunclík and Michal Kubát analyze the Czech parliamentarism after the 1989s. The main aspects of Slovakia development and its way towards economic prosperity and international emancipation are studied by Peter Terem. Oleksandr Kashynskyi in turn takes his interest to the influence of populism in Poland, Hungary and Ukraine. The next part is dedicated to what Vitalii Lebediuk defines as the parties system transformation problems in the post-communist countries. The influence of Ukrainian crisis on transformations in the Central and Eastern Europe states is studied by Bartosz Jóźwik and Tomasz Stępniewski. The next part by Tomasz Stępniewski demonstrates the Polish view on Ukraine. And the final part written by Taras Zhovtenko, sheds light on the V4 and Ukraine relations' evolution and security aspects.

All the book parts are aimed at not only familiarizing the reader with certain aspects of the Polish, Czech Republic, Slovakian, Hungarian and Ukrainian democratic transition, but also at getting him deeply interested in the topic and studying it in details, thus creating a basis for further discussions on the topic.

Dmytro Shevchuk, Vitalii Lebediuk

Наукове видання

**ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ В КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ
ГРУПИ ТА УКРАЇНІ: ВИБРАНІ АСПЕКТИ**

Навчальний посібник

За редакцією Дмитра Шевчука, Віталія Лебедюка

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Олександра Вацука*

Переклад з польської та англійської мов

Дмитро Шевчук, Анастасія Ткачова

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 13,02. Обл.-вид. арк. 12,5. Наклад 300 пр.
Зам. № 51–18. Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman»
Підписано до друку 1.10.2018.

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net